Айтматов районундагы Шекер айыл аймагынын социалдык-экономикалык өнүгүү планы 2025-2027

1-БӨЛҮМ. АЙМАКТЫН ЖАЛПЫ МҮНӨЗДӨМӨЛӨРҮ	
Географиялык абал	Шекер айыл аймагы Талас облусунун чыгыш тарабындагы Айтматов районунда айыл жергенсинде жайгашкан. Аймак чыгыштан Аманбаев айыл аймагы менен, батыштан Казакстан Республикасынын Жамбыл облусу менен чектешет. Айылдык аймактын борбору – Көк-Сай айылы. Облустук борбордон алыстыгы 120 км. Борбордон алыстыгы 450 км. Айыл аймагы 1988 - ж. уюштурулган. Айыл аймагы Кыргыз Республикасынын Президентинин 2023-жылдын 29-декабрындагы №370 Жарлыгынын негизинде 2024-жылдын март айында уюштурулган. Көк-Сай жана Шекер айыл аймактары биригип, курамында 4 айыл б.а. Көк-Сай, Шекер, Арчагул, Кайнар айылдары камтылды.
Жалпы аянты (га)	48093,01
Ландшафт жана жаратылыш шарттары	Негизинен тоолуу аймак, деңиз деңгээлинен 1281 метр бийиктикте жайгашкан. Кескин континенттик климат айыл чарбасынын өнүгүшүнө олуттуу таасирин тийгизет. Кыш мезгили 4 айга созулат жана катуу кар менен коштолот. Минималдуу төмөнкү температура -25ºС жетиши мүмкүн. Жай мезгилинде температура 40ºС чейин жетиши мүмкүн. Жайында орточо температура 30ºС, кышында -20ºС.
АА калкы	Калктын саны – 13188 адам Анын ичинде аялдардын саны - 6521 (49%)
Шекер айылы (а/а борбору)	Айыл аймактын борбору Көк-Сай айылы
Көк-Сай	5219
Шекер	4594
Арчагул	1776
Кайнар	1599
СЭӨПнын максаты	Шекер айыл аймагынын калкы үчүн 2027-жылга чейин инфраструктурасы жакшыртылган, билим берүү тармагына бардык шарттар түзүлгөн, кызмат көрсөтүүлөр жогорку деңгээлде уюштурулган, сейил бактар, парктар, балдар ойноочу аянтчалар жакшыртылып, калктын эс алуусуна бардык шарттар түзүлгөн, маданият жана спорт тармагы өнүккөн, калктын экономикасын өнүктүрүү максатында кол өнөрчүлүккө жана кичи ишканаларга басым жасалып, тигүүчү цехтер, өнөр жай ишканалары ачылып, айыл чарба тармагында төрт түлүк малдын асылдуулугун жогорулатып, тоо кен өнөр жай ишканаларын кубаттуулугун арттыруу менен жумушсуздугу жоюлган, калктын аярлуу катмарына көңүл бурулуп, айлана-чөйрөгө зыян келтирилбеген, тамак-аш коопсуздугунун эл аралык стандартында өндүрүлгөн продукциясынын сапатын эске алуу менен экономикасы өнүккөн айыл аймакка айланат.
2-БӨЛҮМ. КАЛК	

2.1. (таблица) Калк жана эмгек ресурстары							
Категория	*факт*			*күтүлгөн.*	*прогноз*		
	2021 ж.	**2022 ж.**	**2023 ж.**	**2024 ж.**	**2025 ж.**	**2026 ж.**	**2027 ж.**
Жыл башындагы туруктуу калктын саны (адам)	12780	12880	12990	13188	13290	*13400*	*13550*
Өсүш темпи %	1,6	2,5	-6,7	-9,58	2,19	2,68	3,26
анын ичинде аялдар	6205	6310	6421	6521	6600	6680	6780
Жыл башындагы эмгекке жарамдуу курактагы туруктуу калктын саны, (адам)	8179	8345	8515	8689	8775	8862	8951
Өсүш темпи (%)	*2,02*	*2,03*	*2,0*	*0,98*	*1%*	*0,99%*	*1%*
анын ичинде аялдар	3762	3838	3916	3996	4036	4076	4117
Экономикалык ишмердиктин түрлөрү боюнча **иштеген калктын саны** (адам):	2589	2633	2654	2685	2807	2935	3094
Айыл чарба	2111	2114	2116	2116	2156	2210	2281
Өнөр жай	87	98	107	121	135	156	184
Иштетүүчү	12	12	12	12	13	14	16
Электр энергиясы	16	16	16	16	18	19	21
Курулуш	134	146	148	150	160	168	181
Соода	75	78	80	83	85	87	91
Транспорт жана байланыш	69	76	80	82	86	91	100
Башка кызматтар	85	93	98	105	154	190	220
Калдыктарды кайра иштетүү							
Жумушсуздардын саны (адам):	1464	1645	1319	933	890	870	832
Өсүш темпи %	8,4	12,4	-19,8	-29,3	-4,6	-2,2	-4,4
анын ичинде аялдар	560	730	470	387	367	358	342
Жакырчылыктын эң төмөнкү чегинде турган калктын саны (адам)	89	76	*66*	*60*	*52*	*41*	37
Өсүш темпи %	*-16*	*-14*	*-13*	*-9*	*-13*	*-21*	*-9,7*
Миграцияланган эмгекке жарамдуу калктын саны (эл аралык миграция боюнча кеткендер, адам)	900	890	920	940	931	925	916
Өсүш темпи (%)	0,8	-1,1	3,4	2,2	-0,95	-0,6	-0,9

2.2. Эмгекке жарамдуу калктын өсүшүн, иш менен камсыз кылуу жана эмгек миграциясы маселелерин талдоо

Айыл аймактын калкынын саны 2024-жылы 13188 адамды түзгөн. Ал эми 2023- жылы 13005 адам болгон. Божомолдо 2027-жылга чейин калктын табигый өсүшү 4 %ге өсөөрү күтүлүүдө.
Эмгекке жарамдуу калктын саны өсөөрү күтүлөт. Себеби, жалпы калктын саны көбөйөт. Статистикада жаш адамдар көпчүлүктү түзгөндүктөн, келечекте эмгекке жарамдуу калктын саны өсөт. Бул албетте бардык тармак үчүн жакшы көрсөткүч болот.
Айыл чарба тармагында 2510 адам иштейт. Келечекте бул көрсөткүч көбөйүшү күтүлөт. Себеби, иштетилбей жаткан айдоо аянттары кеңейиши мүмкүн. Кайракы айдоо жерлерди сугат айдоо жерге айландырууга аракеттер жүрөт.
Өнөр жай менен алектенген калктын саны өсөт. Себеби, Электр тармагында 2024-жылы Кичи ГЭС курулуп баштап дагы 4 кичи ГЭСтин тиешелүү документтери даярдалууда, жакынкы жылдары Кичи ГЭСтер ишке кирип, 2027-жылга чейин жүздөгөн адам иш менен камсыз болуусу күтүлүүдө.

Жумушсуздардын саны 2024-жылы 1050 адамды, анын ичинен аялдар 380 адамды түздү. Бул көрсөткүч 2023-жылга салыштырмалуу 280 адамга азайып, жумушсуздардын саны 22,3%ды түздү. Себеби, 3 чакан бизнес, 1 кийим тигүү кичи цех, 1 кара өрүктү кургатуучу цех жана мөмө жемиш тондуруучу цех ачылды. Бир кичи ГЭС тармакта жумуштар башталып 30 адам иштеп баштады. Жумушсуздардын саны-1050. Калктын көбүнчө бөлүгү сезон убагында 4-5 ай гана иштей алышат. Каналга иштөө, талааларга жалданып иштөө, курулуш жумуштары, туруктуу иштеген адам саны 200, убактылуу (сезондо) иштегендер 600 кишини түзөт. 2027-жылга карата божомол менен жумушсуздардын санын 490 адамга азайтуу пландалууда.

- Электр кичи ГЭС тармагында жаңыдан ачылган ишканаларга жумушчуларды жергиликтүү жамааттан алуу боюнча талап коюлуп, келишим түзүү.
- Чакан бизнести ар тараптан колдоо.
- Ишкерлерге шарт түзүү.

2024-жылы 2023-жылга карата жакырлардын саны 6 үй-бүлөгө азайган. Айыл өкмөттөгү социалдык контракттын негизинде, 2027-жылга карата жакырчылыктын эң төмөнкү чегинде турган калктын санын 45 адамга азайтуу пландалууда.

Миграцияга кеткендердин саны 40 адамга көбөйгөн. Калктын эмгек миграциясы тууралуу маселе ачык бойдон калууда. Мигранттардын болжол менен 80% орто жалпы билимге ээ, бул алардын квалификациясы төмөн позицияларда иштөөсүн шарттайт. Мекендештерибиз барган негизги өлкөлөр болуп Россия Федерациясы жана Казакстан Республикасы эсептелет. Себеби, мектепти аяктаган жаштардын көпчүлүгү чоң шаарларга барууга умтулуусу жана алар үчүн келечекте татыктуу жумуш орундарынын жоктугу. СЭӨПтун жаштарды жумуш менен кылуу жана

миграцияны азайтуу максатында:

- Жаштарга заманбап кесипчилик окууларды уюштуруу (тил курстары, тигүүчүлүк, IT-тармагы, электрик-сварщик ж.б.)
- Жаш келин-кыздарга тигүүчү жана кол өнөрчүлүк окууларды уюштуруу
- Татыктуу айлыгы бар жумуш орундарын көбөйтүү
- Жеке ишкерлерди окутуу
- Айыл чарба техникаларын алууда лизингдерди уюштуруп, фермерлерге, жеке ишкерлерге жеткиликтүү кредит маселесин чечүүгө, ири компаниялар тарабынан келишим түзүп, кредит алууга көмөк көрсөтүү
- Жеке тургундарга мал чарба алууга арзандатылган кредиттерди алуусуна көмөк көрсөтүү

3-БӨЛҮМ. КЫЗМАТТАР ЖАНА ЖЕРГИЛИКТҮҮ ИНФРАСТРУКТУРА

3.1. (таблица) Кызматтар жана жергиликтүү инфраструктура

Категория	*факт*			*күтүлгөн.*	*прогноз*		
	2021 ж.	**2022 ж.**	**2023 ж.**	**2024 ж.**	**2025 ж.**	**2026 ж.**	**2027 ж.**
Ичүүчү сууга жеткиликтүүлүк (%)	0	0	50%	50%	65%	*75%*	*90%*
Кожолуктарды катуу тиричилик калдыктары (КТК) ташып чыгаруу менен камтуу (%)	0	0	0	0	20%	*30%*	*55%*
Ички жолдордун жалпы узундугунан канааттандырарлык абалдагы асфальтталган ички жолдордун үлүшү (%)	0	0	0	0	5%	*10%*	*15%*
Көчөлөрдүн жалпы санынан жарыктандырылган көчөлөрдүн үлүшү (%)	5%	7%	25%	27%	35%	*40%*	*55%*
Спорттук секцияларга тартылган жарандардын саны (адам)	155	165	204	245	355	*460*	*600*
Маданият чөйрөсүндөгү ийримге катышкан жарандардын саны (адам)	32	35	40	45	180	*210*	*465*
Балдарды мектепке чейинки билим берүү менен камтуу (%)	3%	10%	10%	10%	16%	*23%*	*40%*

Балдарды мектептик билим менен камтуу (%)	УСК	100%	100%	100%	100%	100%	100%
Медициналык персонал менен камсыздоо деңгээли (адам)	ЦСМ						
Калктын турак жай менен камсыз болушу (бир тургунга жалпы аянттын кв. м)	УСК			*13,58*	*13,86*	*14,1*	*14,5*
(башка көрсөткүчтөр)							

3.2. Учурдагы кырдаалды анализдөө

ТАЗА СУУ

Шекер айыл аймагында 4 айыл бар. Мунун ичинен азыркы күнгө карата Көк-Сай, Кайнар, Арчагул жана Шекер айылдары ичүүчү таза суу менен камсыздалган. Көк-Сай айылына өзүнчө дагы таза суу тартуу үчүн водозабордун жана резервуардын орду аныкталып, трансформацияланып мамлекеттик акттар жасалган. Каражат маселеси чечилбегендиктен азыркы учурда жумуш башталбай турат. Ошондой эле Шекер айылына АРИС тарабынан 108 млн сомго таза сууга долбоор өтүп, жакынкы арада курулуш иштери башталуу алдында турат. Шекер айыл аймагынын тазалык муниципалдык ишканасы иштеп, 2010 кожолук суу менен камсыз болуп, 2110 абонент сууну пайдаланат. Айылдык кеңештин токтому менен 1 $м^3$ суу 35 сом менен бекитилген. МИда 6 кызматкер эмгектенет. 5 айыл чарба техникасы бар. Азырынча муниципалдык ишкана экономикалык жактан өзүн өзү камсыздай элек.

- Көк-Сай, Шекер айылдарына таза суу тартуу.
- 2 водозабор жана 2 резервуар куруу
- 80 км аралыкка суу түтүгүн тартуу
- муниципалдык ишкананын ишмердүүлүгүн жакшыртуу
- экономикалык жактан негизделген тарифти иштеп чыгуу

ТАШТАНДЫ

Шекер айыл аймагында КТКны чогултуу жана ташып чыгаруу кызматы уюштурулган эмес. Таштандыларды ар кайсы жерге көмүп жана өрттөп келишкен. 2025-жылдан тартып муниципалдык ишканага кызмат көрсөтүү милдетин жүктөө пландалууда. Кайнар айылынын Көш-Дөбө участкасында 2 га жер аянтына полигон ачуу пландаштырылууда. Таштанды полигонуна мамлекеттик акт алууда айыл чарба жоготууларын төлөө кымбатка турууда. Бул үчүн 5-6 млн сом керектелет.

- Көш-Дөбө участкасына полигон үчүн мамлекеттик акт жана экопаспорт алуу
- Полигонду куруу (короолоо, жер казуу)
- Полигон аймагына сортировка уюштуруу
- КТКнын тарифин иштеп чыгуу
- МИнын ишмердүүлүгүн жакшыртуу
- Техника сатып алуу (мусоровоз, прицеп, ассенизатор)
- Калкка түшүндүрүү иштерин жүргүзүү, абоненттер менен келишим түзүү

- Административдик комиссиянын ишин жакшыртуу

ИЧКИ ЖОЛДОР

Айыл аймагындагы ички жолдордун жалпы узундугу 41 км түзөт. Асфальтталган мамлекеттик жол 5,7 км. 41 км жол шагыл төшөлгөн. Ички жолдорго асфальт басуу үчүн каражат тартыш. Жол белгилери коюлган эмес. Ички жолдор тарып кеткен. Бир канча көпүрө салуу керек жана ремонтту талап кылган көпүрөлөр бар.

- Ички жолдорду асфальттоого долбоор даярдап тиешелүү тараптарга кайрылуу
- жол жээктерине тротуар, латокторду орнотуу;
- топурак жолдорго шагыл төгүү
- коопсуздук үчүн жол жээктерине жол белгилерин орнотуу
- ички жолдорду кеңейтүү
- көпүрө салуу жана ремонттоо

ЖАРЫКТАНДЫРУУ

2024-жылга карата көчөлөрдүн 30%ы жарыктандырылган. Акча каражаттын жетишсиздигинен көчөлөр толук жарыктандырылган эмес. Бул биринчиден жашоочуларга ыңгайсыздык жаратып, коопсуздугуна шек келтирет. 2027-жылга карата көчөлөрдү жарыктандырууну 60%га жеткирүү күтүлүүдө жана түнкү жарыктандырууларды күндүн энергиясы менен жарыктандырууга өткөрүү пландалат.

- Көк-Сай, Кайнар,Арчагул,шекер айылдарынын көчөлөрүн жарыктандыруу
- Энергияны күндөн алуу ыкмасын колдонуу
- Кичи ГЭСтер курулуп бүткөндөн кийин, кичи ГЭСтин ээлерин көчөлөрдүн жарыктандыруусун соц пакет катары каржылап берүү жагын милдеттендирүү.

СПОРТ

Жалпысынан 2024-жылга карата спорттук секцияларга катышкан адамдардын саны 450. Бул өтө эле төмөн көрсөткүч. Айрым мектептерде волейбол, күрөш жана шахмат секциялары бар. Мындан башка айыл жеринде спорттук секциялар уюштурулган эмес. Атайын жайлар жана кесипкөй машыктыруучулар, спорттук инвентарлар жок. Бирок, 2027-жылга карата спорттук машыгууну жайылтуу жана өнүктүрүү максатында олуттуу иш-чараларды алып баруу менен 700 адамга жеткирүү пландаштырылат. Футбол, волейбол, күрөш, көк-бөрү, теннис, тогуз коргоол, шахмат аянтчалары ачылып, жана башка спорттук секциялары ишке кирет.

- Спорттук секцияларды ачуу
- Спорттук инвентарларды сатып алуу
- Спорттук мелдештерди уюштуруу
- Заманбап спорт залдын курууну уюштуруу
- Жаш спортчулар үчүн 100 орундуу күрөш залын уюштуруу;
- Аялдар жана кыз-келиндердин саламаттыгы жана ар кандай оорулардан алыс болуу үчүн машыгуу залын жана фитнес залын уюштуруу

МАДАНИЯТ

Бүгүнкү күндө Шекер айылында ремонтту талап кылган 1 маданият үйү бар. Мындан башка айылдарда маданият үйү жок. Бирок калган айылдарда клубтар бар. Аймакта 3 китепкана бар. Бирок талапка жооп берген китепкана жок. Китептер эски жана саны аз. Ошондой эле Чыңгыз Ордо комплексин жана Чыңгыз атабыздын үй музейин бүтүрүү

- Келечек муундарга адеп-ахлак жана кыргыз элинин тарыхын,үрп-адаттарын сактоо боюнча иш-чараларды уюштуруу
- Шекер айылында заманбап маданият үйүн куруу
- Маданий секцияларды, кружокторду уюштуруу
- Маданият үйү үчүн музыкалык аспаптарды жана атайын кийимдерди сатып алуу
- Арчагул айылына китепкана куруу
- Китепканаларды электрондук форматка өткөрүү
- Жаңы китептерди сатып алуу

БИЛИМ БЕРҮҮ

Мектепке чейинки билим берүүнү өнүктүрүү тармагы: Шекер айыл аймагында 6 бала бакча иштейт. Бала бакчалар бул жаштагы балдардын 10% камсыздайт. Шекер, Кайнар айылдарында жаңы бала бакча курулуу алдында турат. Айрым бала бакчалардын жылытуу системалары оңдоого муктаж. Мунун жыйынтыгында 240 бала бала бакча менен камсыз болот. Шекер Кайнар айылдарына ар бирине 140,100 орундук бала бакчаларды куруу пландалууда. 2027-жылга карата бул көрсөткүч 80%ге жетет.

Орто билим берүү өнүктүрүү тармагы:
Шекер айыл аймагында 4 жалпы билим берүүчү, 4 башталгыч билим берүүчү мектеп бар. Бул мектептерде 2345 окуучу окуйт. Айрым предметтер боюнча мугалимдер жетишсиз. Окуу китептери жана компьютерлер тартыш. Материалдык-техникалык базалар начар. Айрым мектептердин жылытуу системаларынын эскилиги жеткен.

- Арчагул айылындагы мектепке 100 орундуу типтүү корпус куруу
- Колунда жок жана аз камсыз болгон мектептеги окуучуларды тартуу жана колдоо көрсөтүү үчүн демөөрчүлөр аркылуу бир кесиптик окууга киргизүү жана каржылоо;
- Мектептерди керектүү техникалар менен камсыздоо
- Жаш мугалимдерге материалдык колдоо көрсөтүү
- Мектептердин жылытуу системаларын жакшыртуу

САЛАМАТТЫКТЫ САКТОО

Айыл аймакта 2 Үй-бүлөлүк дарыгерлер тобу , 2 ФАП бар. 3 врач, 20 кызматкер иштейт. Бул көрсөткүч жалпы калкты тейлөөдө жетишсиз. Эскилиги жеткен жана капиталдык ремонтту талап кылган имараттар бар. Медициналык жабдуулар, тез жардам машинеси, имараттардын эскилиги жеткен жана жетишсиз.

- Элдин ден-соолугуна кам көрүү;
- Шекер айыл аймагында үй-бүлөлүк дарыгерлер тобунун жаңы имаратын куруу
- Тиш дарылоо поликлиникасын уюштуруу жана адистерди тартуу заманбап техникалалык жабдууларды алуу менен аларга шарт түзүү;
- Арчагул айылындагы ФАПтын имаратын капиталдык ремонттон өткөрүү

ТУРАК ЖАЙ

Шекер айыл аймагы боюнча 310965 чарчы метр турак жай курулушу бар. Бул адам башына бөлө келгенде 13,58 чарчы метрди түзөт. Жеке куруучулар тарабынан 2024-жылы 38 жеке турак жай курулду. Бул 2800 чарчы метрди түздү. Бул көрсөткүч былтыркы жылга салыштырмалуу 124 %ды түздү. Турак жай жаштар арасында негизги жана көйгөйлүү маселе. Анткени, 2024-жылга карата 1120дөн ашуун адам турак жай үчүн кезекте туруп жатат. - 98га жер аянтын “Калктуу конуш” категориясына трансформациялоо. - Көк-Сай айылындагы Өгүз -Коргон өрөөнүндөгү жер аянтын “калктуу конуш” категориясына трансформациялоону демилгелөө. - Турак жай үчүн берилген участкалардын баарын мамлекеттик каттоодон өткөрүүнү уюштуруу -

3.3. Жергиликтүү коомчулуктун артыкчылыктуу муктаждыктарына анализ жүргүзүү		
Артыкчылык	**Мүмкүн болгон чаралардын жалпы сүрөттөлүшү**	**Күтүлгөн натыйжа жана мөөнөттөр**
Көк-Сай, Шекер айылдарын ичүүчү таза суу менен камсыздоо	Көк-Сай, Шекер айылдарын ичүүчү таза суу менен камсыздоо максатында, суу топтоочу жана суу чыпкалоочу жайлардын орду трансформацияланып, мамлекеттик акттар алынган. Азыркы убакта долбоорго, керектелүүчү материалга жана жасалуучу жумуштарга каражат изделүүдө.	2027-жылга карата Шекер, Көк-Сай,Кайнар,Арчагул айылдарынын калкынын 100%ы ичүүчү таза суу менен камсыздалат.
Таштанды полигонун куруу	АТРге (аймактык-территориалдык реформа) чейин Шекер айыл аймагы үчүн Кайнар айылында 2 га жер аянты, Шекер айыл аймагы үчүн 2 га жер аянты таштанды полигону үчүн трансформацияланып, бирок даярдоо иштери аягына чыккан эмес. Азыркы учурда да	Шекер айылынын Кош-Дөбө участкасындагы 2 га жерге жана шекер айылына 2 га жерге полигон курулуп, стандарттуу даярдалат. Таштанды ташып чыгарууга шарт түзүлөт.

	полигон даярдоо жана ишке киргизүү маселеси курч бойдон турат.	
Муниципалдык ишкананын жумушун жакшыртуу	Таза суу, жайыт, таштанды, ирригация маселелери боюнча муниципалдык ишкана азыркы кезде жакшы иштеп кете элек. Өзүн өзү актабайт. Азыр 4 айылды тейлеп жатса да, калкты суу менен үзгүлтүксүз камсыздоого жетише элек.	Муниципалдык ишкана көп тармактуу болуп, күнүмдүк жашоодо негизги маселе болгон ичүүчү таза суу, жайыт, таштанды жана ирригация тармагында кызмат көрсөтүп, калкка үзгүлтүксүз кызмат көрсөткөн, мыкты иштелип чыккан тарифтик планы бар, өзүн өзү камсыздап, жеткиликтүү кызмат көрсөтүүдөн чоң пайда көргөн ишканага айланат.
Калкты спорттук секцияларга тартуу	Аймакта спорттук зал, спорттук аянтчалар болсо да, спорт менен алектенген адамдар өтө аз санда. Спорттук залдарда шарттар жакшы түзүлгөн деп айтууга болбойт.	2027-жылга карата спорттук секцияларга катышкан адам санын 700гө жеткирүү. Спорттук мелдештерди көбөйтүү. Аймактагы дээрлик бардык айылга спорттук зал, же спорттук аянтчаларды куруу.
Арчагул айылына китепкана куруу	Арчагул айылы аймактагы кичи айылдардын бири. Китеп фонду жана китепканачы кызматкер бар болсо да, китепкананын имараты жок. Бул кезге чейин айылдагы мектептин бир классында жайгашып келген.	2026-жылга карата шарты бар, өз алдынча жайгашкан айылдык китепкана курулат. Китеп фонду толукталат. Электрондук китепкана уюштурулат. Окурмандардын саны арбыйт.
Мектепке чейинки билим берүүнү өнүктүрүү	Кайнар,Шекер айылындагы бала бакча ишке кирүү алдында. Жылытуу маселеси бардык бала бакчаларда көйгөй жаратат.	2025-жылга карата аймактагы Шекер жана Кайнар айылдарында бала бакчалардын курулуусу күтүлөт. Бул айылдарда бала бакчалар үчүн жер маселеси чечилген. Бала бакчага болгон муктаждык жоюлат. Мектепке чейинки жаш балдардын деңгээли жогорулайт.
Арчагул айылына 150 орундуу кошумча корпус	Окуучу саны көбөйүп, мектепке батпай барат.	Арчагул айылындагы мектепке кошумча окуу корпусу курулат.. Муну

куруу.	Мындай көрүнүш Көк-Сай,Шекер мектептеринде да кезигет. Окуучулар мектепке батпагандан улам, билим сапаты начарлайт.	менен мектеп окуучуларына жакшы шарт түзүлөт.
Орто мектептердин базасын чыңдоо	Орто мектептерде айрым предметтер боюнча мугалимдер жетишсиз. Китеп фонду толуктоого муктаж. Айрым мектепте компьютерлер жетишсиз.	Мектептердин материалдык жана техникалык базасын чыңдоо. Компьютерлерди, инвентарларды сатып берүү. Бардык жетишсиздикти жоюу.
Мектептердеги жылытуу системасын жакшыртуу.	Айрым мектептердин отканалары көйгөй жаратат. Күз, кыш айларында жетиштүү температурада жылыбай, окууну үзгүлтүккө учураткан учурлар катталган.	2027-жылга карата бардык билим берүү мекемелери көмүр, ошондой эле альтернативалык электр тогу менен жылытуучу системага өтүшөт.
Шекер үй-бүлөлүк дарыгерлер тобуна жаңы имарат куруу жана врач табуу	Шекер үй-бүлөлүк дарыгерлер тобунун имаратынын эскилиги жеткен. Бул ҮДТда врач жок. Жергиликтүү калк көбүнесе кошуна айылдарга, же район борборуна каттайт.	Шекер ҮДТ врач менен камсыздалат. Жаңы имарат салынат. Саламаттык сактоо үчүн шарт түзүлөт.
Арчагул айылындагы ФАПты капиталдык ремонттон өткөрүү	Арчагул айылындагы ФАПтын имараты толугу менен капиталдык ремонттон өтөт	Имарат жаңыланат. Калкты тейлөө жакшырат.

Бала бакча куруу	Шекер айылына балдардын саны кобойуусуноно балдар бакчасынын жетишсиздиги	2026-2029 жылга карата Шекер айылына бала бакча куруу кутулуудо, бала бакча боюнча муктаждык жоюлат. Мектепке чейинки жаш балдардын деңгээли жогорулайт.
Бала бакча куруу	Кок-Сай айылында балдардын саны кобойуусуноно балдар бакчасынын жетишсиздиги	Кок-Сай айылында бала бакча куруу кутулуудо, бала бакча боюнча муктаждык жоюлат. Мектепке чейинки жаш балдардын деңгээли жогорулайт.
Бала бакча куруу	Арчагул айылдарында балдардын саны кобойуусуноно балдар бакчасынын жетишсиздиги	Арчагул айылында бала бакча куруу кутулуудо, бала бакча боюнча муктаждык жоюлат. Мектепке чейинки жаш балдардын деңгээли жогорулайт.
Больница куруу	Кок-Сай, Арчагул айылдарына больницанын тардыгы	Кок-Сай, Арчагул айылдар учун больница кенейтилет. Саламаттык сактоо үчүн шарт түзүлөт.
Мектепке кошумча корпус куруу	Шекер айылында окуучу саны көбөйүп, мектепке батпай барат	Шекер айылындагы мектепке кошумча окуу корпусу курулат.. Муну менен мектеп окуучуларына жакшы шарт түзүлөт.
Дренаж казуу	Кайнар айылы саздак болгондуктан айылдагы курулуштардын фундаменттнри ным тартып жараксыз абалды жаратат	Кайнар айылына дренаж казылат нымдуулук жер алдындагы азаят уйлор соцобъектилер фундамент дубалдарынын бузулушу токтойт.
Жаштар билим борборун куруу	Кайнар, Кок-Сай айылдарында жаштар билим беруу борборунун жоктугу	Кайнар, Кок-Сай айылдарына жаштар билим беруу борборун куруу планда турат.Балдардын билимин дагы кошумча окутуу жана кружоктор менен жогорулатат.
Каналдарды ондоо	Кок-Сай айылына сугат суунун келишиндеги коп чыгашалар болуусу жерге суулардын синип кетиши	Кок-Сай айылына келе турган каналдардын ичтерин бетондоо,суунун жогулушу токтойт эл толук кандуу кир суу менен камсыз болот.

Спорт зал куруу	Арчагул айылында курош спорт залынын жоктугу	Арчагул айыл тургундарына спорт зал куруу планда турат. Айыл тургундары оспурмдор учун ден-соолуктарын чыноо щарты тузулот.
Фитнес клуб куруу	Арчагул айылында айымдар учун фитнес клубунун жоктугу, айымдар эркектерге аралашып спорт залга баралбастыгы	Арчагул айылына фитнес клубу куруу кутулуудо, айымдар учун ден-соолуктарын чыноого шарт тузулот.
Карагай орнотуу(свет чубалгысын тартуу учун)	Кайнар айылынын жаны конуштарында карагайлардын жоктугу свет зымдарын тартуу учун	Кайнар айылынын жаны конуштарына карагайлар орнотулат свет зымдары тартылат. Жаны конуштун элдери карагайлар менен камсыз болушат.
Айылга газ киргизуу	Кок-Сай, Шекер айылдарында газдын жоктугу	Шекер, Кок-Сай айылдарына газ тартып келуу планда, айыл тургундары газ менен камсыз болот комур, отун тартыштыгы жоюлат.
Тратуар куруу	Арчагул айылында кочолорундо тратуарлардын жоктугу,кыш жаз мезгилдеринде кочодон басуу кыйынчылыктарды жаратат.	Арчагул айылында кочолорго тратуарлар курулат.Элдин койгойу тратуар боюнча чечилет.
Коп кабаттуу уй салуу	Кок-Сай айылында элдин саны кобойгондугуно байланыштуу, участоктор болунбой калган.	Кок-Сай айылына коп кабаттуу уйлор курулса жаштар уй менен камсыз болот.
Таштандыларды чогултуучу машина	Кок-Сай, Кайнар айылдарында таштандыларды чогултуп кетуучу техниканын жоктугу	Таштанды чогултуучу Техника сатып алынат, айыл тазалык менен камсыз болот.
Жарыктандыруу	Арчагул айылынын четки кочолорундо жарыктандыруунун жоктугу	Айыл жарыктандыруу менен толук камсыз болот, жашоочуларга шарт тузулот.

Сут заводун куруу	Шекер айылында сутту кайра иштетуучу заводтун жоктугу, сут алуучуларга откозгон арзан болуп атат сут.	Сут заводун куруу пландалууда, айыл тургундары сут продукциясын кымбат сатуу мумкунчулугу болот.
Жолдорду ондоо	Арчагул айылында асфальт эмес кочолордон журуу кыйнчылыкты туудурат	Арчагул айылына жолдорго шагал тошолот, жолдор сурулот.
ФАП куруу	Шекер айылынын ФАПтын эскириши	Шекер айылына ФАП капиталдык ремонттон отот имарат жаныланат. Калыкты тейлоо жакшырат.
Жасалма монгу жасоо	Кок-Сай айылында жайкысын эгин суугарууда суунун тартыш болгондугу	Коктулардын ичине жасалма монгулорду тондуруу пландалууда, жазында озу ээрип суунун кобойуу шарты тузулот

3.4. Социалдык жана жергиликтүү инфраструктураны өнүктүрүүгө тиешелүү бюджеттик инвестицияларга керектөөлөргө анализ жүргүзүү

Инвестициялык артыкчылыктар	**Мүмкүн болгон долбоорлордун жалпы сүрөттөлүшү**	**Күтүлгөн натыйжа жана мөөнөттөр**	**Бааланган наркы** (миң сом)
Ички жолдорду жакшыртуу	Жалпысынан 41 км ички жол болсо, 41 км шагылданган. Айрыкча автоунаа жана ар түрдүү техника көбөйгөн бул заманда топурак жол жылдын бардык мезгилинде ыңгайсыздык жаратат.	Ички жолдор 100% шагылданат. Жол каттамы жакшырат.	600,0
Көчөлөрдү жарыктандыруу	Айыл аймактагы чоң айылдар Көк-Сай, Шекер, Арчагул жана Кайнар айылынын чоң көчөлөрү гана жарыктандырылган. Башка айылдардын ички көчөлөрү түнкүсүн караңгы. Караңгы көчө жашоочулар үчүн	Жакынкы 2 жылда Көк-Сай, Шекер, Арчагул жана Кайнар айылдарынын көчөлөрүн жарыктандыруу. Жарык жанган көчөлөрдү 70%га жеткирүү.	1500,0

	ыңгайсыз жана кооптуу.		
Шекер айылына маданият үйүн куруу	Шекер айылында 200 орундуу маданият үйү бар. Бирок эскилиги жеткен. Концерт жана оюн-зоок өткөрүү үчүн ыңгайсыз. Жылытуу системасы жок.	2026-27-жылдарга карата Шекер айылынын борборунда заманбап, жарык, шарты жакшы маданият үйү курулат. Муну менен маданий иш-чараларды, концерт, элдик жыйындарды тоскоолдуксуз өткөрүүгө шарт түзүлөт.	50000,0
Шекер айылына бала бакча куруу	Шекер айлынын мектепке чейинки жаш балдардын билим, тарбия алуусуна шарт түзүү	2026-2029	450 000 АКШ доллары
БАРДЫГЫ			

4-БӨЛҮМ. ЭКОНОМИКАЛЫК ӨНҮГҮҮ

4.1. (таблица) Экономикалык өнүгүү (миң сом)

Категория	*факт*			*күтүлгөн.*	*прогноз*		
	2021 ж.	**2022 ж.**	**2023 ж.**	**2024 ж.**	**2025 ж.**	**2026 ж.**	**2027 ж.**
Негизги фонддор (юридикалык жактар боюнча, үй чарба секторун эсепке албаганда)- (жылдын аягына карата толук наркы боюнча)							
Экономиканын негизги секторлору боюнча товарларды өндүрүү жана кызмат көрсөтүү көлөмү:							
Айыл чарба	8579,9	8899,6	9059,1	9149,6	9241,0	9333,5	9426,8
Өсүмдүк өстүрүү							
Мал чарбачылыгы							
Юридикалык жактардын өнөр жай							

продукциясынын көлөмү							
Өнөр жай кызматтары	1483,4	636,3	2766,0	2793,6	2821,5	2849,7	2878,2
Жөнөтүлгөн продукциянын көлөмү							
Курулуш - негизги капиталга колдонулган инвестициялар - ар кандай объектилер боюнча жалпы суммада	97492,1	43598,2	24774,3	25022,0	25272,2	25524,9	25780,2
Экономикалык иштин түрлөрү боюнча көрсөтүлгөн рыноктук кызмат көрсөтүүлөрдүн көлөмү							
Дүң жана чекене соода, автомобилдерди жана мотоциклдерди ондоо	172567,5	287612,6	522932,0	528161,3	533442,9	538777,3	544165,1
Мейманканалардын жана ресторандардын иши							
Транспорттук иш-чаралар жана жүктөрдү сактоо							
Маалымат жана байланыш							
Финансылык ортомчулук жана камсыздандыруу							
Кыймылсыз мүлк операциялары							
Кесиптик, илимий жана техникалык ишмердүүлүк							
Административдик жана көмөкчү иш-чаралар							
Билим берүү							
Саламаттыкты сактоо жана социалдык кызматтар	4869,9	5236,5	10203,2	10305,2	10408,2	10512,3	10617,4
Искусство, көңүл ачуу жана эс алуу	3720,0	4000,0	40612,6	41018,7	41428,9	41843,2	42261,6
Башка тейлөө кызмат көрсөтүүлөрү	4289,1	4612,0	4657,3	4703,8	4750,8	4798,3	4846,3
Түз инвестициялар							
Айыл чарба	8579,9	8899,6	9059,1	9149,6	9241,0	9333,5	9426,8
Өнөр жай	1483,4	636,3	2766,0	2793,6	2821,5	2849,7	2878,2
Курулуш	97492,1	43598,2	24774,3	25022,0	25272,2	25524,9	25780,2
Соода	508473,9	637105,9	790287,5	798190,4	806172,2	814234,0	822376,3
Транспорт жана	11134,2	12019,8	12041,	12162,0	12283,	12406,4	12530,5

байланыш			6		6		
Башка кызматтар							
Калдыктарды кайра иштетүү							
Калктын кирешеси:							
Орточо номиналдык эмгек акы	20441,5	32348,8	48314,4	48797,4	49285,5	49778,3	50276,1
Эмгек мигранттарынын которуулары							
Пенсиялардын орточо өлчөмү	2400	2600	2800	3200	6800	6900	7000
Жөлөк пулдардын орточо өлчөмү	800	800	1200	1200	1200	1200	1200
Чакан жана орто бизнестен түшкөн кирешенин орточо өлчөмү							
4.2. Учурдагы кырдаалды жана экономикалык адистешүүнү талдоо							

ӨНӨР ЖАЙ

Аймакта электр тармагында Кичи ГЭС боюнча иш жүргүзгөн 1 ишкана бар. Азыркы учурда курулуш иштери жүрүп жатат, азырынча продукция өндүрбөйт,

- Инвесторлорду тартуу
- Тоо кен тармагына лицензия алып келген ишканаларга үзгүлтүксүз иштөөсү үчүн шарттарды түзүү
- Айыл өкмөтү жана жергиликтүү жамаат үчүн пайдалуу келишимдерди түзүү

АЙЫЛ ЧАРБА

Шекер айыл аймагында калктын негизги киреше булактары айыл чарбасына багытталган. Жергиликтүү калк айыл чарбасында негизинен кара өрүк, малина,клубника жемишин топтоо, бал өндүрүү, айдоо жерлерде төө буурчак жүгөрү, картошка, көп жылдык чөп, жашылча өстүрүү менен алектенет. Айыл чарба кооперативдеринде техникалык сервис жок. Айдоо аянты 11671 га түзүп, мунун 4156 га сугат айдоо. Калган 7515 га жер кайракы болгондуктан, айдоо жерлеринин басымдуу бөлүгү иштетилбей калууда. Анткени, кайракы айдоо жерди иштетүүдө өзүн өзү актабайт. Дыйкандарга жерди иштетүү боюнча тажрыйбанын жоктугу түшүмдүүлүктү жана аркетти азайтат. Сугат жер аянттардын тартыштыгы, айыл чарба техникасынын тартыштыгы, сапаттуу уруктардын жетишсиздиги күйүүчү майга баанын кымбаттыгы, айыл чарба продукцияларын сатуу боюнча туруктуу соода тармактардын жоктугу, дыйкандар үчүн жеңилдетилген кредиттердин жетишсиздиги, айыл чарба продукциясынын экспорттоо үчүн шарттардын жоктугу, кайра иштетүүчү кичи ишканалардын жумушту алып бара албай жаткандыгы көйгөй жаратат.

- Шекер айылындагы Көк-Дөбө участкасындагы 70 га жер аянтын сугат кылуу;
- Көк-Сай айылында 1000 га айдоо жерди шарттуу сугатка айландыруу
- Кайнар айылындагы 230 га жер аянтын сугат кылуу;
- Рынокто өтүмдүү, баалуу өсүмдүктөрдү өстүрүү
- Асылдуулугу төмөн жайыттарды трансформациялап, бак тигүүгө ижарага берүү
- Тамчылатып сугаруу ыкмасын жайылтуу
- Айыл чарба кооперативдерин уюштуруу
- Дыйкандарды айыл чарбаны иштетүү боюнча тажрыйба алмаштырууну уюштуруу, алдыңкы инновациялык техникаларды колдонуу боюнча окутууларды уюштуруу
- Кайракы жерлерди 1000 га айыл чарба сугат жерге айландыруу максатында суу түтүктөрдү тартуу. 500 дыйкан иш орду менен камсыз болот.
- Айыл чарба техникасын Лизинг аркылуу алууну уюштуруу
- Айыл чарба продукциялар боюнча жарнамаларды жана жарманкелерди уюштуруу
- Дыйкандарды сапаттуу уруктар менен камсыз кылуу
- Айыл аймагында инвестициялык климатты жакшыртуу максатында, ишкерлер жана жергиликтүү бийлик, инвесторлор арасында туруктуу диалогдук аянтчаларды калыптандыруу;
- Аймактын жер аянттарын инвентаризациялап жаңы картографиялык материалдарды түзүү;
- Айыл чарба багытындагы кичи жана орто бизнеске муниципалдык менчикти жана жерди ижарага алууга ачык айкын жана тең мүмкүнчүлүк түзүүчү жобону түзүү жана ишке киргизүү.

МАЛ ЧАРБА

Аймакта мал чарбасында жергиликтүү калк үй жаныбарларынан негизинен кой, эчки, уй, жылкы багуу менен алектенип келет.

Акыркы жылдары малдын саны кескин көбөйүп, бирок сапаты жакшыртылбаганын белгилөөгө болот. Бада акылары жана тоют кымбат. Бул нерселер мал кармоодо чыгымды көбөйтүп, кирешени азайтат. Мал багууда көп көйгөйлөр бар. Жайыт жетишпейт, жайыттар деградацияга учураган. Жакынкы жана алыскы жайыттар өз убактысы менен колдонулбагандыктан, жайытта мал жебеген, тоютка жарабаган өсүмдүктөр көбөйгөн. Аймакта 3 ветеринардык кызмат иштейт. Бул өтө эле жетишсиз. Азыркы учурда малды жасалма уруктандыруу пункттары уюштурула элек. Шекер айылында 1 жуут пункту бар. Айылдар чачкын болгондуктан, 1 жуут (купка) жетишсиз. Жандык малдар жуутка түшпөгөндөн улам, мал арасында оору кездешет. Тоют даярдоодо жер аянттары кайракы жана жетишсиз. Эт жана сүт багытындагы асыл тукум малдарды багууга көңүл бөлүнбөйт.

- Мал чарба продукциясынын натыйжалуулугуна жетишүү.
- Эл арасында малды асылдандыруу боюнча маалымат компаниясын өткөрүү
- Малды асылдандыруу боюнча адистерди кайра даярдоо.
- Жасалма уруктандыруу пункттарын уюштуруу.
- Ветеринардык кызматтардын сапатын жакшыртуу.
- Паразитологиялык оорулардын алдын алуу үчүн “купка” уюштуруу долбоорун иштеп чыгуу жана ишке киргизүү.
- Вет.аптекаларды уюштуруу.
- Ветеринардык адистерди даярдоо үчүн жылына 1 адис окутуу.

ЧАКАН СООДА САТЫК

Айыл жеринде чакан соода сатык өнүгүүдө. Айыл аймак боюнча базар жок. Анткен менен айылдарда дүкөндөр жана кичи дүкөндөр көбөйүүдө. Бирок, жарандардын соода сатык жасоодо жайгашкан жеринин мыйзамсыздыгы жана салык кызматында катталбай ишмердүүлүк жүргүзүүсү көйгөй жаратат.

- Жеке менчик экенине карабастан дүкөн курулган аянттын пайдалануу багытын коммерциялык багытка өзгөртүү боюнча калк арасында түшүндүрүү
- Ишкердик кылган адамдарды салык кызматына каттоо
-

КЫЗМАТ КӨРСӨТҮҮ

Айыл аймакта кызмат көрсөтүү жандануудa. Кызмат көрсөтүүнүн көлөмү жыл сайын өсүүдө. Кызмат көрсөтүү дээрлик бардык тармакта өнүгүүдө. Акыркы жылдардагы техникалардын түрү жана саны көбөйгөнү, кызматты жарнама кылуунун жеңилдегени жана жарандардын өзөштүрүүсү – бул тармактын өнүгүүсүнө өбөлгө түзүүдө. Бирок, бардык эле кызматтар мыйзамдуу жүрүп жатат дегенге болбойт. Калк арасында ишмердүүлүктү каттабастан, өз алдынча жүргүзгөндөрдүн саны басымдуу.

- Кызмат көрсөтүүлөрдү мыйзамдуу каттоого алуу.
- Кызмат көрсөтүүлөрдүн тарифтерине мыйзамдуу таасир этүү жана жергиликтүү бюджетке киреше булагын көбөйтүүгө жетишүү

4.3. Экономикалык өнүгүү муктаждыктарын талдоо (анын ичинде тике (жеке) инвестициялар).			
Артыкчылык	**Мүмкүн болуучу чаралардын жана долбоорлордун жалпы сүрөттөлүшү**	**Күтүлгөн натыйжа жана мөөнөттөр**	**Бааланган наркы** (миң сом)
Көк-Сай, Шекер айылдарына чакан ГЭСтерди куруу	ГЭС курууда ишканаларга көмөк көрсөтүү.	Республикалык жана жергиликтүү бюджетке киреше кирет. Социалдык пакеттин эсебинен жергиликтүү калк пайда көрөт.	50000,0
Дарыя жээктерден кум-шагыл казып алуу	Дарыя жээктерден кум-шагыл казып алууну мыйзамдаштыруу	Кум-шагыл казып алуу мыйзамдашып, айыл өкмөтүнө салык төлөнөт.	100,0
Эгин себүү жана жыйноо мезгилинде дыйкандарды арзан күйүүчү жана майлоочу майлар менен камсыздоого мамлекет тарабынан жардам берүүгө көмөктөшүү	Айдап себүүнү жана түшүмдү жыйноону тез жана өз убагында аяктоо	Айдоо жана түшүмдү жыйноо иштери өз убагында аяктайт	200,0
Асылдуулугу төмөн жайыт жерлерди трансформациялап, бак тигүүгө ижарага берүү.	Көк-Сай жана Кайнар айылдарындагы 200 га жайыт жерлерди трансформациялап, бак тигүүгө ижарага берүү.	Өздөштүрүлбөй жаткан жерлер иштетилип, киреше алып келет.	2000,0
Кирешени мол алып келүүчү өсүмдүктөрдү өстүрүү	Кожогат, кулпунай, бүлдүркөн өстүрүүнү жайылтуу. Логистикалык борбор куруу.	Жергиликтүү эл жумуш менен камсыз болот. Бош жерлер иштетилет. Калктын кирешеси жогорулайт.	700,0
Тоок чарбасын уюштуруу	Тоок чарбасын уюштурган тараптар үчүн колдоо көрсөтүү. Жер маселесин чечип берүү,	Иш оруну түзүлөт. Киреше жогорулайт. Жалпы калк үчүн тоок багууда үлгү көрсөтүлөт.	500,0
Момо-жемиш	Момо-жемиштерди сактоочу жайлардын жоктугу арзан	Момо-жемиш сакталуучу логистика(холодиьн	АРИСтен 300 000 АКШ доллары

	сатылышы	ик) куруу,элдин момо-жемишин сактап жазында кымбат сатуу	
Тоо Бурчак	Айылдарда төө буурчакты кайра иштетүү боюнча кызыкдар тараптарга көмөктөшүү	Төө буурчак чийки зат боюнча сатылбастан , андан продукциялар жасалып сатууга коюлат	Жергиликтүү бюджеттен же уюмдардан келишим менен
БАРДЫГЫ жергиликтүү бюджеттин каражаттары			
БАРДЫГЫ биргелешкен катышуу каражаттары			
БАРДЫГЫ тике инвестициялар			
4.4. Экономикалык өнүгүүгө тиешелүү бюджеттик инвестицияларга болгон муктаждыктарга анализ жүргүзүү			
Инвестициялык артыкчылыктар	**Мүмкүн болгон долбоорлордун жалпы сүрөттөлүшү**	**Күтүлгөн натыйжа жана мөөнөттөр**	**Бааланган наркы** (миң сом)
Бош калып жаткан жерлердин аянтын кыскартуу	Дыйкандарга техникалык, маалыматтык, уюшкандык, күйүүчү, майлоочу май менен камсыздоо жагынан жардам көрсөтүү	Кысыр жаткан айдоолор иштетилип, киреше алып келет.	1000,0
Кайнар айылындагы 12 труба участкасына суу алып келүү	12 трубадан скважинадан суу чыгаруу 50 га жерди сугат жерге айландыруу.	Үлүш ээлеринин кирешеси жогорулайт.	500,0
Шекер айылына ветсервис ачуу	Аймактагы малдардын асылдыгын жогорулатуу. Жасалма уруктандырууну жолго коюу. Кесерово-сичение жасоо, майда жандыктарды жана бада малдарды кастрация кылуу. Вакцинация иштерин жүргүзүү.	Малдын асылдуулугу жогорулайт. Калктын негизги кирешеси болгон тармак оору, ыландан алыс болот. Мал чарбасындагы өлүм-житим азаят.	1000,0
Кайнар айылынын 12 труба участкасындагы 70 га жерге суу чыгаруу	Кайнар айылында 12 труба участкасында жайгашкан насоско	Бош жаткан 70 га жерге суу жетип, иштетиле баштайт.	3500,0

	жана 240 метр суу түтүгүнө мамлекеттик акт алып, андан соң райондук Суу чарба башкармалыгына өткөрүп берүү. 500 метр каналды казуу. 70 га жерге суу жеткирүүнү ишке ашыруу.	Экономикалык пайда алып келет.	
Момо-Жемиш	Момо-жемиш сактоочу жай куруу(холодильник)	*АРИС НПИС экономикалык багыт боюнча конкурстан утса. 2026-жылы ишке киргизилет, калкка жумуш орундары тузулот, эл продукциясын кымбатыраак сатканга шарт тузулот*	НПИС 300 000 АКШ доллары
БАРДЫГЫ бюджеттик инвестициялар			

5-БӨЛҮМ. ИНКЛЮЗИВДҮҮ ӨНҮГҮҮ							
5.1. (таблица) Инклюзивдүү өнүгүү (адам)							
Категория	*факт*			*күтүлгөн.*	*прогноз*		
	2021 г.	**2022 г.**	**2023 г.**	**2024 г.**	**2025 г.**	**2026 г.**	**2027 г.**
Иштей ала турган ден соолугунун мүмкүнчүлүктөрү чектелүү адамдар (адам)	125	128	132	133	135	*137*	*140*
Иштей албаган оор майыптыгы бар адамдар (адам)	14	12	13	16	15	*12*	*10*
Өтө жакыр адамдар (адам)	*1*	*1*	*1*	*1*	*0*	*0*	*0*
Турмуштук оор кырдаалдагы балдар (адам)	-	-	-	-	-		
Турмуштук оор кырдаалдагы үй-бүлөлөр (бир.)	5	4	3	2	1	0	0

Алыскы калктуу конуштардын калкы (адам)							
Эмгек мигранттарынын жашы 18ге жете элек балдары (адам)	96	106	112	110	116	110	101
Этникалык азчылыктар (адам)	*6*	*6*	*6*	*9*	*9*	*9*	*9*
Аялдар (адам)	*3762*	*3838*	*3916*	*3996*	*4036*	*4076*	*4117*
Аялдар (калктын жалпы санынан%)							
Улгайган (жалгыз) (адам)	6	4	2	2	2	1	0
Калктын жалпы санындагы калктын аялуу топторунун бардык категорияларынын (аялдардан тышкары) жалпы үлүшү (%)	7,4	7,5	7,6	7,8			
Гендердик зомбулук учурлары (бир.)	-	-	-	-	-		
Кризистик борборлордун болушу (бир.)	-	-	-	-	-	-	-

5.2. Учурдагы кырдаалга анализ жүргүзүү

Шекер айыл аймагында калктын аярлуу катмарына кирген жарандардын жалпы саны 2024-жылдын аягына карата 1463 адамды, жалпы элдин 11%ын түзөт. Бул өтө жогорку көрсөткүч эмес жана жакынкы жылдары олуттуу түрдө деле көбөйүп кетпейт. Калктын аярлуу топторунун түзүмүндө иштей ала турган ден соолугунун мүмкүнчүлүгү чектелген жарандар 2024-жылга карата 74 адам. Бул көрсөткүч 2025-2027-жылдарга чейин 20 адамга көбөйөт. Анткени мүмкүнчүлүгүнө жараша жумуш менен камсыз болууга жардам көрсөтүлөт. Айрым айылдарда окуучуларынын мектепке каттамы көйгөй жаратат.

- Калктын аярлуу катмарына кирген үй-бүлөлөргө кайра бөлүштүрүү фонддун жеринен ижарага акысыз пайдаланууга жер бөлүп берүү.
- Айыл өкмөт техникаларынын кызматын жакыр үй-бүлөлөргө акысыз көрсөтүү.
- Аялдардын ден соолугуна кам көрүүдө фитнес ачууну уюштуруу. Инвентарларды сатып алуу.
- Жакыр үй-бүлөлөрдү кайналынын жана малинанын жогорку сортунун көчөттөрү менен камсыздоо.
- Жетим балдарды жайкы лагерлерге жиберүү.
- Турмуштук оор кырдаалдагы балдарды, ДМЧАларды жана үй-бүлөлөрдү социалдык жактан коргоо
- Калктын аярлуу катмарына жана мүмкүнчүлүгү чектелген жарандарга жакырчылыкты кыскартуу багытта кызмат көрсөтүүнүн жаңы ыкмаларын киргизүү менен даректүү жардамдарды берүү

- Аз камсыз болгон үй-бүлөлөрдүн балдарына жана мүмкүнчүлүгү чектелген жарандарга окуу курстарын уюштуруу		
5.3. Инклюзивдик өнүгүү муктаждыктарына анализ жүргүзүү		
Артыкчылык	**Мүмкүн болуучу чаралардын жана долбоорлордун жалпы сүрөттөлүшү**	**Күтүлгөн натыйжа жана мөөнөттөр**
Аярлуу катмарды айыл чарба жерлери менен камсыздоо	Калктын аярлуу катмарына кирген үй-бүлөлөргө мамлекеттик фонддун жеринен ижарага акысыз пайдаланууга жер бөлүп берүү	8 жакыр үй-бүлө айыл чарба жерине аукционсуз убактылуу ээ болот
Жакыр үй-бүлөлөргө кызмат көрсөтүү	Жакыр үй-бүлөлөрдүн муниципалдык менчиктеги техникалардын кызматынан акысыз пайдалануусун уюштуруу	5 жакыр үй-бүлөлөр техника кызматын акысыз пайдалана алышат
Жакыр үй-бүлөлөрдү көчөт менен камсыздоо	Жакыр үй-бүлөлөрдү кайналынын “Стенли” сортунун жана малинанын жогорку сортунун көчөттөрү менен камсыздоо.	20 жакыр үй-бүлө жогорку сорттогу кайналынын жана малинанын көчөтү менен камсыз болот.
Жетим балдарды лагерге жиберүү	Айыл аймактагы 5 томолой жетим баланы жайкы лагерге жиберүүнү уюштуруу	Томолой жетим балдарга камкордук көрүлөт.
НПИС долбоорунун алкагында «Киреше булактарын колдоо программасынын» окутууларына жана насаатчылык колдоосуна	Айылдык аймактагы аялдар, жаштар, аялуу топтор, кайтып келген мигранттар, фермерлер жана ишкерлер тобунун ишкердик	Айылдык аймактан 100 адамды катыштыруу жана кеминде 50% бизнес-пландарын иштеп чыгат, кеминде 30% бизнес идеясына инвестицияларды тартат

катышуу	жөндөмдүүлүгүн арттыруу	

6-БӨЛҮМ. МЕЙКИНДИК

6.1. (таблица) Мейкиндик

Категория	*факт*			*күтүлгөн.*	*прогноз*		
	2021 ж.	**2022 ж.**	**2023 ж.**	**2024 ж.**	**2025 ж.**	**2026 ж.**	**2027 ж.**
Аймактын жалпы аянты (га)	104701	104701	104701	104701	104701	104701	104701
Жер категориялары (га):							
Айыл чарба жерлери (бардыгы):	12428	12428	12428	12428	12900	13000	13010
анын ичинде айдоо аянттары	4156	4156	4156	4156	4200	4210	4215
сугарылбаган	**6257**	**6257**	**6257**	**6257**	**6257**	**6257**	**6257**
сугат айдоо жерлер	4156	4156	4156	4156	4200	4210	4215
жайыттар	17509	17509	17509	17509	17509	17509	17509
анын ичинде жеке	-	-	-	-	-	-	-
АЖМФ							
Иш жүзүндө колдонулган							
Колдонулбаган (баланс)							
Өнөр жай, транспорт, байланыш, коргоо жана башка багыттагы жерлер (бардыгы)				17,41	20,1	25,1	30,2
Иш жүзүндө колдонулган				17,41	20,1	25,1	30,2
Колдонулбаган (баланс)	-	-	-	3,5	-	-	-
Калктуу конуштун жерлери (бардыгы)	551	551	551	551	551	551	551
анын ичинде турак жай курулушу							
Иш жүзүндө колдонулган							
Колдонулбаган (баланс)							
Өзгөчө корголуучу жаратылыш аймактарынын (ӨКЖА)	-	-	-	-	-	-	-

жерлери							
Токой фондусунун жерлери							
Суу фондусунун жерлери	226	226	226	226	226	226	226
Запастагы жерлер	**79**	**79**	**79**	**79**	**79**	**79**	**79**
Иш жүзүндө колдонулган							
Колдонулбаган (баланс)							
Аймактын айыл чарба жерлеринин жалпы аянтындагы иш жүзүндө пайдаланылуучу айыл чарба жерлеринин үлүшү (%)	98,76	98,76	98,76	98,86	99,04	99,22	99,28
Инженердик инфраструктура менен камсыздалган турак жай куруу үчүн арналган жер участокторунун аянтынын үлүшү (%)	-	-	-	-	-	-	-
Инженердик инфраструктура менен камсыз кылынган өндүрүштү жайгаштыруу үчүн арналган жер участокторунун аянтынын үлүшү (%)	-	-	-	-	-	-	-
Категория боюнча пайдаланылбаган же кошумча жерлерди пайдалануу зарылдыгынын прогнозу (га):	-	-	-	-	-	-	-
Айыл чарба жерлери	-	-	-	-	-	-	-
Өнөр жай, транспорт, байланыш, коргоо жерлери жана башка багыттагы жерлер (бардыгы)	-	-	-	-	-	-	-
Калктуу конуштун жерлери (турак жай курулушу)	-	-	-	-	-	-	-
Токой фондусунун жерлери	-	-	-	-	-	-	-
Суу фондусунун жерлери	-	-	-	-	-	-	-

6.2. Учурдагы кырдаалга анализ жүргүзүү

2024-жылга карата аймактагы жалпы айыл чарба багытындагы жерлердин саны 12428 га түздү. Бул өткөн жылга салыштырмалуу 38 га жер аянтына кыскарып кеткен. Мунун себеби, мыйзамсыз курулган турак жайларга мунапыс берилип, ушул аянттагы жер аянты калктуу конуш категорияга трансформацияланган. Өнөр жай, транспорт, байланыш, коргоо жана башка багыттагы жерлер 2024-жылга карата 17,41 га жерге көбөйгөн Айыл чарба багытындагы жерлердин ичинен мамлекеттик фонддун жери 1476 га. Болжол менен Өнөр жай, транспорт, байланыш, коргоо жана башка багыттагы жерлердин аянты акырындап өсүшү күтүлөт. Анткени, бул категориядагы жерлерге талап өсөт. Айыл чарба багытындагы жерлердин ичинен жайыт жердин аянты кыскарышы мүмкүн. Себеби, калктуу конушка которулуучу жер аянттары көбүнесе жайыт жерлерге тийиштүү.

Айыл аймакта турак жай жетишсиздиги бар. Азыркы учурда 1120дан ашуун адам турак жай үчүн кезекте турат. Бирок, турак жай үчүн трансформациялоого ылайыктуу жер аянттары аз. Азыркы кезде айыл өкмөтү 98 га жер аянтын трансформациялоону пландап жатат. Бул аянт 300 үй-бүлөнүн гана муктаждыгын чечет. Ошондуктан, турак жай үчүн жер аянтын өлкөнүн башка аймагынан да табууга аракеттер жасалышы керек болот. Айылдын Көк-Сай аймагындагы Өгүз Коргон участкасынан турак жай үчүн жер даярдалуусуна үмүт чоң.

Мурунку кезде архитектуралык талаптарды сактабай, план жок турак жайлар чачкын түрдө салынып калган. Мыйзамсыз турак жайларга болгон мунапыс мыйзамына негиз, 287 турак үй мыйзамдаштырылган. Мунун бир тобу калктуу конуштун сыртында чачкын жайгашкандыктан, инфраструктурасы начар. Жолу жок, таза суу менен камсыздалган эмес. Ал түгүл айрым турак жайларга электр тогу жеткен эмес. Ошондуктан, турак жай ээлери менен биргеликте, бул маселелерди жакынкы жылдары чечүү үчүн аракеттер керек.

Шекер айыл аймагында 4156 га айдоо жери бар. Айыл аймактагы калктын баарынын үлүш жери аз. Ар бир жанга 0,23га жер бөлүнгөн. Көп жердин баары кайракы болгондуктан, бул жерден алынган киреше өтө аз. Ошондуктан, бул жерге 1,5 км аралыктан суу алып келүү муктаждыгы жаралат.. Кайрак айдоо жерди сугат айдоого айландыруу менен жергиликтүү калктын кирешеси кескин жогорулайт.

- Жер аянтын трансформациялоо
- Турак жай маселесин чечүүдө жер аянтын трансформациялоо
- Инфраструктурасы жок жана начар калктуу конуштарга шарт түзүү; автожол, электр тогу, таза суу менен камсыздоо

6.3. Мейкиндик планынын элементтери

Мейкиндик планын өзгөртүүдөгү чаралар же ниеттер:	**Күтүлгөн жыйынтыктар:**
Шекер айылындагы Ак үй участкасынан айыл чарба багытындагы 98 га жерди, калктын санынын өсүшүнөн жана жарандардын кайрылууларынан улам аны кеңейтүү зарылчылыгына байланыштуу турак жай фондунун жерлерине трансформациялоо	Турак жай фондунун аянтын 5,7% га көбөйтүү менен калктын турак жай менен камсыз болушун аз да болсо жакшыртууга жана кожолуктардын санын 3,64%га көбөйтүүгө өбөлгө түзөт.

керек	
Шекер айыл аймагындагы Өгүз Коргон участкасынан жер трансформациялоо	Турак жай үчүн кезекте турган 1100дөн ашуун адамдардын саны азайып, жүздөгөн турак жайга болгон адамдардын муктаждыгы жоюлат.
Шекер ,Көк-Сай, Кайнар,Арчагул айылдарына электр тогун жеткирүү керек. Ошондой эле жол маселесин жакшыртуу.	Шекер ,Көк-Сай, Кайнар,Арчагул айылдарынын калкы электр тогу менен камсыздалат. Жол каттамы жакшырат.

7-БӨЛҮМ. АЙЛАНА-ЧӨЙРӨ

7.1. (таблица) Айлана-чөйрө

Категория	*факт*			*күтүлгөн.*	*прогноз*		
	2021 ж.	**2022 ж.**	**2023 ж.**	**2024 ж.**	**2025 ж.**	**2026 ж.**	**2027 ж.**
Жаратылышты коргоо зоналарынын, ӨКЖА, микрокоруктардын аянты (га)	-	-	-	-	-	-	-
Токойлор ээлеген аймак, анын ичинде жайылма токойлор (га)							
Токойлорду калыбына келтирүү (га)	-	-	-	5	5	5	5
Деградацияланган жайыттардын аянты (га)							
Малдын жайытка болгон жүгү (1 айда 1 гектарга шарттуу малдын башынын саны)							
Деградацияланган жайыттардын жалпы жайыт аянтына карата үлүшү (%)	13	14	15	15	15	14	12
Деградацияга дуушар болгон айыл чарба жерлеринин аянты (га)	19	19	19	19	18	17	16
Деградацияланган жайыттардын жалпы аянтына карата калыбына келтирилген жайыттардын үлүшү (%)	-	-	-	-	-	-	-
Энергияны үнөмдөө.	100	100	100	100	100	100	100

Кожолуктардын жылытуу үлүшү (%):							
борбордук жылытуу	-	-	-	-	-	-	-
электр энергиясы	-	-	-	-	-	-	-
газ	-	-	-	-	-	-	-
меш жылытуу	100	100	100	100	100	100	100
башка орнотуулар	-	-	-	-	-	-	-
башка кайра жаңылануучу булактар же энергияны үнөмдөөчү орнотуулар (мисалы, көпкө күйүүчү мештер ж.б.)	-	-	-	-	-	-	-
КТК полигондорунун саны (даана)	0	0	0	0	1	1	1
КТКны кайра иштетүү боюнча ишканалар же коңшу аймактардагы мындай ишканалар менен макулдашуу (бир.)	-	-	-	-	-	-	-
Санкцияланбаган полигондордун саны (бир.)	-	-	-	-	-	-	-
Кен казып алуу тармагынын объекттери (бир.)							
Экологиялык тобокелдиги жогору кен казып алуу тармагынын объекттери (даана)	-	-	-	-	-	-	-
Тазалоочу курулмалар аркылуу өткөн саркынды суулар (%)	-	-	-	-	-	-	-

7.2. Учурдагы кырдаалга анализ жүргүзүү

Экологиялык абал

Азыркы кезде айыл аймагында айлана-чөйрөгө коркунуч келтирүүчү завод, фабрика же тоо кен байлыктарын өндүрүү ишканалары жок. Бирок, келечекте Бактыбек тоосундагы алтын кени, көмүр кени ишке кирсе, жергиликтүү экологияда көйгөй жаралат деген коркунуч бар. Бул маселе кайсы бир деңгээлде жергиликтүү калктын наразычылыгын жаратат.

Экологиялык маселелердин бири бул жер кыртышы, башкача айтканда айыл чарба багытындагы жерлердин кыртышынын абалы, жайыттардын абалы. Бул жагдайда органикалык продукцияларды өндүрүүдө талап кылынган негизги талаптардын бири жер кыртышынын химиялык заттар менен аралашпагандыгы жөнүндөгү лабораториялык изилдөөнүн натыйжалары көрсөткөндөй негизги жер аянттарын ээлеген кайналы эгилген жер аянттары экологиялык таза экендиги. Айыл аймагы абасы таза, экологиялык нукура таза

продукцияларды өндүрүүгө шарты бар экенди анык.

Айыл аймагынын территориясында нөшөрлөп жааган жамгырдын натыйжасында сел жүрүү коркунучу бар бир канча участкалар бар. Ар жылы бир канча кесепеттерди алып келүүдө. Жыл өткөн сайын климат бузулуп, сел суулары чоң чыгымдарга дуушар кылып жатат. Турак жай менен камсыздоо кыйын маселе жараткандан улам, МЧСтен корутунду чыккан турак жайларды коопсуз жайга көчүрүү мүмкүн болбой жатат.

Дагы бир экологиялык маселе катары акыркы жылдардагы бак-дарактардын арасындагы зыянкечтердин пайда болуусу, алардын түшүмдүүлүккө терс таасир этип жатканын айтсак болот.

Дыйкандар пестициддерди туура эмес колдонуудан жер аянттары деградацияга учуроодо. Мында дыйкандарга пестициддерди туура колдонуу боюнча үйрөтүү керек болот. Бул үчүн ар кандай уюмдардан жардам сурасак болот. Ошондой эле социалдык тармак аркылуу маалыматтарды жайылтуу жакшы натыйжа берет.

- Кооптуу аймакта жашаган жарандарды коопсуз жайга көчүрүү. Алардын турак жай маселесин чечүү
- Калктуу конуштарга болгон сел коркунучтарын жоюу.
- Акыркы жылдары жаратылышка зыян келтирип жаткан чегиткелерге каршы химиялык жана биологиялык ыкма менен күрөштү күчөтүү.
- Ар кандай уюмдар менен биргеликте, жергиликтүү дыйкандарга, калкка окутуу иштерин уюштуруу. Социалдык желелер аркылуу маалыматтарды жеткирүү.

7.3. Экология маселелери

Артыкчылык	**Мүмкүн болгон чаралардын жалпы сүрөттөлүшү**	**Күтүлгөн натыйжа жана мөөнөттөр**
Турак жай үчүн коопсуз жер аянтын даярдоо	Жер аянтын трансформациялоо	Кооптуу аймакта жашаган 20 үй-бүлө коопсуз жайга чыгарылат.
Сел коркунучтарын жоюу	Селканаларды тосуу, канал жана дренаж казуу	Кооптуу жайларда жашаган 20 үй-бүлөгө болгон кооптуулук жоюлат. Чыгым келтирилбейт.
Чегирткелерге каршы күрөшүү	Чегирткелерге каршы химиялык дарыларды чачуу жана биологиялык ыкмаларды колдонуу	Аймактагы токойлор жана калктуу конуштагы бак-дарактар жана айдоо жерлер сакталат
Дыйкандарды жана багбандарды үйрөтүү	Уюмдар менен биргеликте окуу, семинарларды уюштуруу. Агрономиядагы	Дыйкандар жана багбандар жаңы маалыматтарга ээ болот. Жаңы жана зыянсыз технологияны колдонуу менен пестициддер менен туура иштөөнү үйрөнөт.

	маалыматтарды социалдык желе ж.б. жолдор менен таратуу.	
Сапаттуу мал-жандыкты өстүрүү	Малдын сапаттуу породаларын өстүрүү	Деградацияга учурап жаткан жайыттар эс алат.
Жайыттарга көп жылдык чөптөрдүн уругун себүү	Жайыттарга көп жылдык чөптөрдүн уругун себүү, аны тосмолоо, аянтын кеңейтүү	Кунарсыз жайыттардын аянты кыскарат. Деградацияланган жайыттар сапаттуу жайыттарга айланат.
Жашылдандыруу тал терек тигуу	Кайнар, Арчагул айылдарына кун батыш жактан шамалдын коп болушу	Тал терек тигилет, шамалдын багытын озгортот. Айылдын коопсуздугун азайтат.

4-тиркеме. ПСЭРди ишке ашыруу боюнча иш-аракеттер планы

Иш-чаранын сүрөтөлүшү		Жооптуу	Ишке ашыруу мөөнөтү	Баасы (мин сом)	Каржылоо булактары	Мониторинг (1-жарым жылдык)	Мониторинг (2-жарым жылдык)
2	**Кызматтар жана жергиликтүү инфраструктура**						
1	Шекер айылына бала бакча куруу	АРИС НПИС, айыл окмоту	2026-2029	450 000 мин АКШ доллары	АРИС НПИС,		
3	**Экономикалык өнүгүү**						
	Момо-жемиш	Айыл окмоту, Бизнес өнөктөш	**2026-2028**	300 000 АКШ доллары	**НПИС АРИС**		
4	**Инклюзивдик өнүгүү**						
	Киреше булактарын колдоо программасына 100 адамды катыштыруу	**ЖТ, айыл башчысы**	**2026-2027**	**1 000,0**	**НПИС АРИС**		
5	**Айлана чойро**						